

## جمعیت ایران<sup>۱</sup>

اولین سرشماری ایران در ژوئن سال ۱۹۳۹. تنهاری ۳۲ شهر، و اولین سرشماری عمومی در نوامبر ۱۹۵۶ انجام پذیرفت. در فاصله این دو تاریخ پرشگرهای مختلف دیگر عملی شد و بالاخره دومین سرشماری عمومی در نوامبر ۱۹۶۶ پایان گرفت. نتیجه سرشماری نوامبر ۱۹۵۶ بوسیله ژان کلود شاستلان و همکاران وی تجزیه و تحلیل شده است.<sup>۲</sup> در اولین سرشماری عمومی جمعیت ایران به ۱۸/۹۵۵/۰۰۰ نفر رسید که توزیع و تراکم حسابی آن بر حسب استانها. از ۴۴/۷ نفر در کیلومتر مربع برای استان مرکزی (با احتساب تهران) به ۲/۴ نفر برای بلوچستان متغیر است.

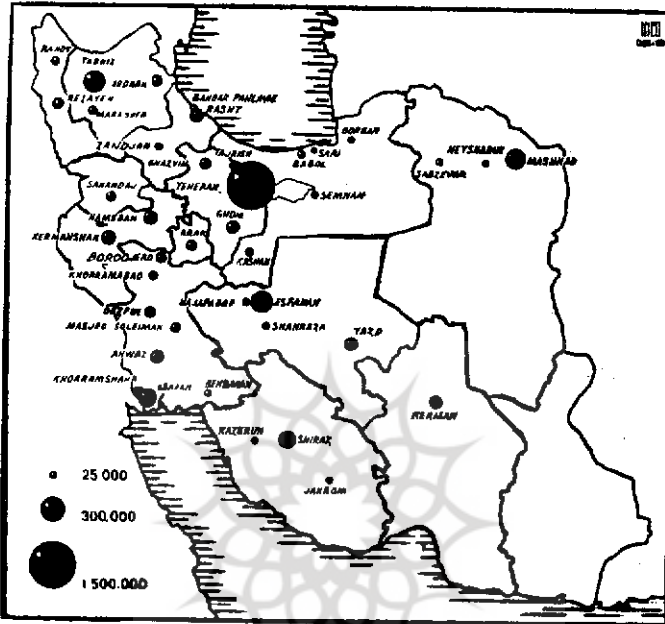
با وجود اینکه ایران مراحل اولیه رشد صنعتی را می بینیم جمعیت شهری آن (در مناطق شهری بیش از ۵۰۰۰ نفر) همانند سایر کشورهای مسلمان خاورمیانه بالنسبه زیاد است و بمیزان ۳۱/۴ درصد جمعیت کل ایران میرسد، در این میان تهران از لحاظ تراکم جمعیت وزن و ثقل خاصی نشان میدهد و با جذب  $\frac{1}{4}$  جمعیت شهری ایران، توانسته

---

۱- این مقاله بوسیله Alfred NIZARD در شماره اول (ژانویه-فوریه) سال ۱۹۶۸ مجله وزن Population که بوسیله انستیتوی ملی مطالعات دموگرافی فرانسه منتشر میشود نگارش یافته، با توجه بعدم انتشار نتیجه کلی و تحلیلی سرشماری اخیر ایران و مطالب علمی مندرج در این مقاله بترجمه آن مبادرت شد.

2- «La population de l'Iran Perspectives d'évolution de 1956 à 1986» Par Jean Claude CHASTELAND, Mehdi AMANI et Odile PUECH. Université de Téhéran. Institut d'Études et de Recherches sociales. Téhéran, 1966

برتری خویش را نسبت بسایر کانونهای شهری ایران حفظ کند. بطوریکه نقشه شماره ۱ نشان میدهد جمعیت شهری ایران در مغرب کشور جایگزین و متمرکز شده است.

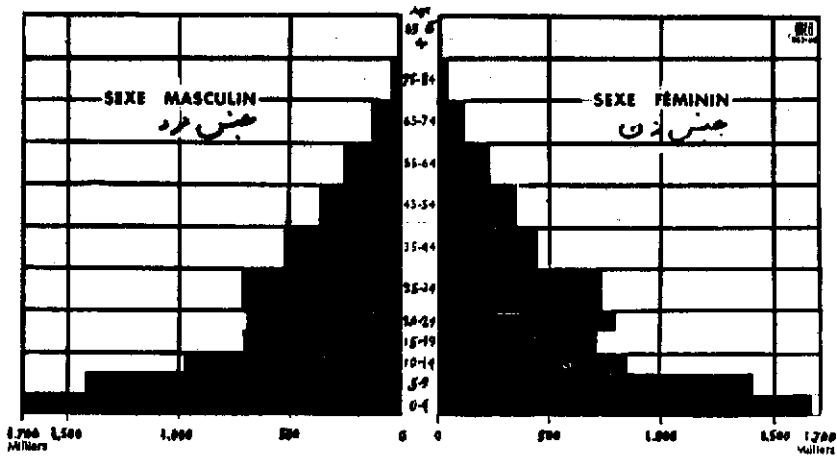


نقشه شماره ۱ - توزیع جغرافیائی شهرهای بیش از ۲۵ هزار نفر جمعیت در استانهای مختلف ایران بر مبنای سرشمای ۱۹۵۶

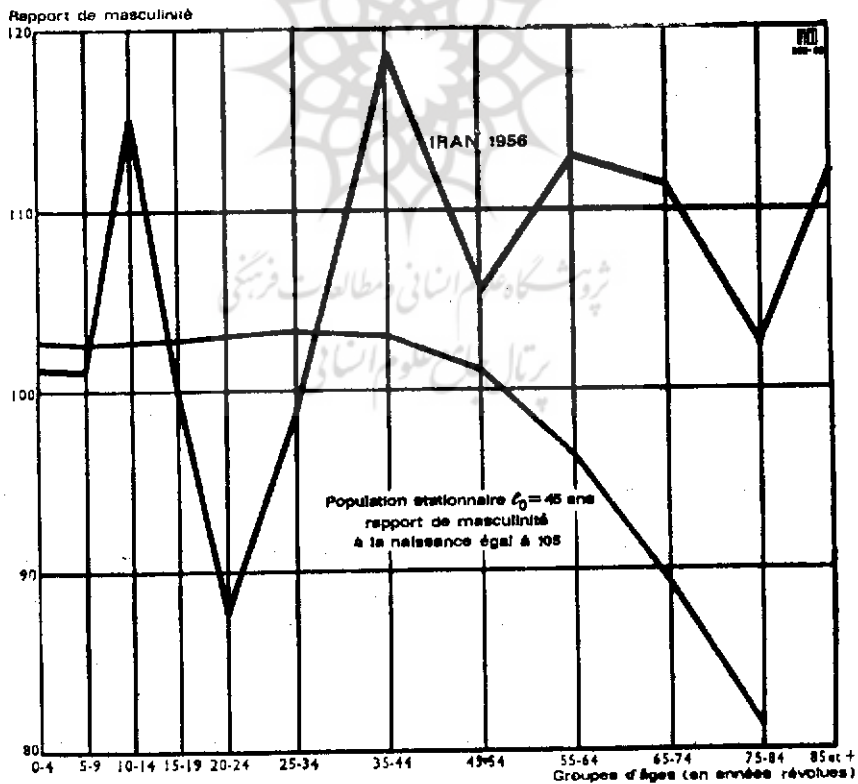
جمعیت بر حسب جنس و سن  
جمعیت فعال

هرم سنی ایران که در شکل ۲ آورده شده و نیز نمودار ۳ که از لحاظ تناسب دو جنس نسبت بهم

تهیه شده امکان میدهد که بدانیم بهنگام سرشماری، سنین افراد بدرستی اظهار نشده است. محاسبه اینکه آقای دکتر مهدی امانی بعمل آورده اند نشان میدهد که در کل جمعیت ایران در برابر ۱۰۰ زن ۱۰۲ مرد قرار دارد در صورتیکه این رقم طبق سرشماری همان سال بعد ۱۰۴ نزدیک شده که بنقصان و ناهماهنگی ثبت این دو جنس دلالت دارد.



شکل ۲ - هرم سنی ایران در سال ۱۹۵۸



شکل ۳ - نمودار تناسب دوجنس نسبت بهم برحسب سنین مختلف

## جمعیت ایران بر حسب جنس و سن

| تعداد مرد در<br>برابر ۱۰۰ زن | توزیع جمعیت بر حسب سن |        |         | جمعیت (بر حسب هزار) |        |         | گروه‌های سنی     |
|------------------------------|-----------------------|--------|---------|---------------------|--------|---------|------------------|
|                              | هر دو جنس             | جنس زن | جنس مرد | هر دو جنس           | جنس زن | جنس مرد |                  |
| ۱۰۴                          | ۴۲۲                   | ۴۲۱    | ۴۲۳     | ۷۹۹۶                | ۳۹۱۷   | ۴۰۷۹    | ۱۴-۰ سال         |
| ۱۰۳                          | ۵۳۸                   | ۵۴۱    | ۵۳۶     | ۱۰۲۰۷               | ۵۰۳۳   | ۵۱۷۴    | ۱۵-۶۴ سال        |
| ۱۰۹                          | ۴۰                    | ۳۹     | ۴۱      | ۷۵۲                 | ۳۶۰    | ۳۹۲     | ۶۵ سال بیش از آن |
| ۱۰۴                          | ۱۰۰۰                  | ۱۰۰۰   | ۱۰۰۰    | ۱۸۹۵۵               | ۹۳۱۰   | ۹۶۴۵    | جمع              |

طبق اظهار نظر صریح شاستلان و همکارانش کم‌شماری شامل هر دو جنس بوده و تعدادی از خانواده‌ها بخصوص در جمعیت‌های متحرک و چادر نشین سرشماری نشده‌اند و در خانواده‌هایی که در جریان سرشماری قرار گرفته‌اند چه بسا نوزادان کمتر از یکسال و زنان سالخورده از قلم افتاده و بالاخره سرشماری مورد بحث بین ۳۰۰۰۰۰ و ۵۰۰۰۰۰ نفر کم‌شماری داشته است.

بیش از ۴۰٪ جمعیت ایران کمتر از ۱۵ سال دارد که نشانه کاملاً کلاسیک جمعیتی است که باروری آن بالا است. گروه سنی فعال (۱۵-۶۴ سال) بیش از ۵۰٪ کل جمعیت است و زندگی فعال مردها از سنین جوانتر شروع و معیار فعالیت کسانی که بین ۱۰ تا ۱۴ سال دارند ۳۰٪ و برای افرادی که بین سنین ۱۵-۱۹ سال هستند ۸۲٪ است و این زندگی فعال در سنین پیشرفته خاتمه می‌یابد، بطوریکه میزان فعالیت گروه سنی بیش از ۶۴ سال ۷۴٪ است. اما درجه و میزان فعالیت جنس زن به ترتیب ۱۰٪ برای گروه سنی ۱۰ تا ۱۴ سال و حداکثر ۱۲٪ برای گروه سنی ۱۵-۱۹ سال است. فعالیت زنان در سنین پیشرفته یعنی در بیش از ۶۴ سالگی رقم ناچیزی را بمیزان ۶٪ نشان می‌دهد، مسلماً ضعف شاخص فعالیت زنان مربوط بکم‌شماری زنان فعال کشاورز ایرانست.

در سرشماری ۱۹۵۶ جمعاً ۵/۹۰۰/۰۰۰ نفر خود را فعال معرفی کرده اند که در گروههای سه گانه فعالیت‌های مشاغل اجتماعی باین شرح: گروه اول ۷/۵۶٪، گروه دوم ۷/۱۹٪، گروه سوم ۶/۲۰٪ و نامعلوم ۳٪ جذب شده اند، چنین توزیع جمعیت فعال نشان میدهد که ایران از لحاظ ترکیب مشاغل اجتماعی بین کشورهای مسلمان شرق وضع متوسط و موقعیت متعادلی دارد، تعداد بیسوادان گروه سنی ۱۰-۱۴ ساله نسبت بطبقات بالاتر خود کمتر و در این گروه سنی ۳۶٪ پسرها و ۱۹٪ دختران باسوادند. افزایش میزان باسوادان نسل جدید نشانه‌ای از توسعه تعلیمات و آموزش است که از جنگ دوم جهانی باینطرف بسرعت پیش میرود.

**ازدواج، باروری، مرگ و میر:** در مناطق شهری، تا سن پنجاه سالگی تعداد مجردین بیشتر است (۴/۶٪ مردان، ۱/۷٪ زنان) و اما در محیط‌های روستائی (بترتیب ۶/۳٪ و ۹/۰٪) و در کل جمعیت ایران تعداد مجردین فوق‌العاده کم و این نشانه‌ای از فزون بودن تعداد ازدواج‌هاست. اگر نسبت مجردین را در گروههای سنی مختلف بیاوریم میانگین و سن متوسط اولین ازدواج را برای مردان ۵/۲۵ و برای زنان ۶/۱۸ سال خواهیم یافت و به پیش‌رسی سن ازدواجی زنان آگاه خواهیم شد.

بر حسب ارزیابی‌هایی که روی موالید سالهای ۱۹۵۱ - ۱۹۵۶ بعمل آمده میزان ناخالص تجدید نسل<sup>۱</sup> برابر با رقم ۳/۶ (که مطابق با ۲/۷ نوزاد متولد زنده بدهرزی که بسن پنجاه سالگی برسد) تعیین شده است، اگر زنانی را که در ۱۵ سالگی ازدواج میکنند باین آمار بیفزائیم همین معیار با رقم ۸/۴۶ باروری ایران را - درین اجتماعاتی که از عقاید مالتوس پیروی نداشته و کنترل موالید را تعقیب نمیکند - بعنوان یکی از بالاترین باروریها تبیین خواهد کرد.

شاستلان با ثابت پنداشتن جمعیت ایران جدول بقای<sup>۲</sup> جمعیت را برای سالهای

1— Taux brut de reproduction

2— Table de survie

۱۹۵۱-۱۹۵۶ محاسبه کرده و رقم ۴۳ سال را شاخص امیدبزندگی نوزادان سنوات مزبور تعیین می کند .

**آینده جمعیت ایران** آقای دکتر مهدی امانی آینده کل جمعیت و جمعیت های شهری و روستائی ایران را بتناوب و فواصل پنجساله از ۱۹۵۶ تا ۱۹۸۶ براساس نتیجه اولین سرشماری عمومی ایران (۱۹۵۶) پیش بینی کرده است: بقرض کاهش آرام مرگ و میر و باروری ثابت، جمعیت ایران بسال ۱۹۸۶ به ۴۹۵۷۸۰۰۰ نفر میرسد و اگر باروری ثابت نمانده و رو بکاهش باشد آنوقت کل جمعیت ایران به ۴۶/۲۹۷/۰۰۰ نفر خواهد رسید . بنا براین جمعیتی که امروز به ۲۵ میلیون نفر نزدیک شده است در ۲۰ سال آینده بطور قابل ملاحظه ای افزایش خواهد یافت (۰/۱۵۰٪ درسی سال) و مسلماً مقایسه نتیجه سرشماری اخیر ایران (۱۹۶۶) با اولین سرشماری عمومی که از آن سخن رفت، امکان حصول شناسائی تکامل جمعیت ایران و ارزیابی دقیق باروری و مرگ و میر آنرا فراهم خواهد ساخت .